

Een onbekend portret van Cornelis Troost

*Over de
identificatie
en
herkomst
van
schilderijen*

Bij het onderzoek naar de herkomst en identificatie van schilderijen kunnen lakstempels, etiketten en familiewapens een grote rol spelen. De stempels en etiketten op de achterkant van het schilderij kunnen veel vertellen over het 'leven' dat het stuk heeft geleid, op welke tentoonstellingen het is getoond en bij welke kunsthandelaar het is geweest. Familiewapens op portretten kunnen helpen bij de identificatie van de geportretteerde en een lakstempel met wapen op de achterkant van een schilderij duidt weer op een vorige eigenaar.

Jim van der Meer Mohr

Enkele jaren geleden werd mij tijdens een taxatie bij een particulier een pastel getoond van de hand van de achttiende-eeuwse kunstenaar Cornelis Troost (1696-1750). Het stuk stelt een voorname heer voor die op een

bankje zit in een imaginair parklandschap. Op de bank is links zeer duidelijk een familiewapen afgebeeld. De man is gekleed in een lichtbruine rokjas, waaronder hij een rijk bewerkt vest draagt.

Cornelis Troost is één van de belangrijkste achttiende-eeuwse Nederlandse portretschilders. Op 10 oktober 1696 is hij in Amsterdam gedoopt. In dezelfde stad is hij op 7 maart 1750 overleden. Komend uit een artistieke familie wil hij aanvankelijk acteur te worden. Zijn specialisme is het uitbeelden van galante rollen.¹ In 1724 geeft hij echter het toneelspelen op om zich volledig aan de schilderkunst te gaan wijden.

Hij gaat in de leer bij Arnold Boonen, Godfried Schalcken en Caspar Netscher. Hij weet kennelijk snel een goede reputatie op te bouwen, want al in 1729 krijgt hij de opdracht 'acht regenten van het Aalmoezeniersweeshuis' te schilderen. Het resultaat is een groot schilderij van 414 x 417 cm, waarop deze heren statig staan afgebeeld. Dit schilderij bevindt zich nu in het Rijksmuseum.

Naast het schilderen van portretten legt Troost zich toe op het uitbeelden van toneelscènes. Ook schildert hij decors voor de Amsterdamse schouwburg en maakt hij genreschilderijen.

Cornelis Troost (1696-1750), Portret van een heer, hier geïdentificeerd als Pieter van der Nolk (1706-1764). Pastel, 60 x 48; links midden gesigeneerd. Particuliere Collectie Nederland

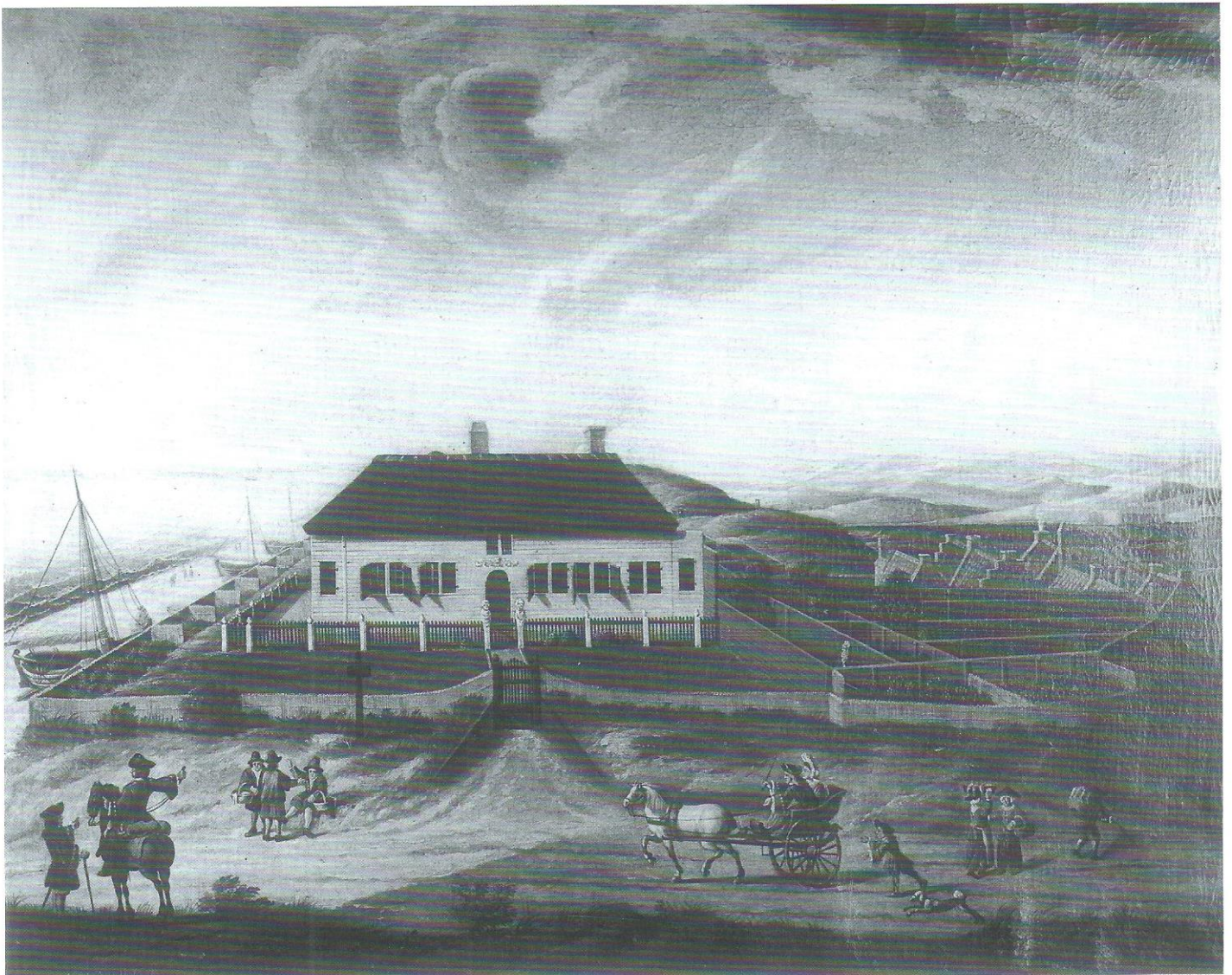

Identificatie van de geportretteerde

Het hier behandelde portret is sinds jaar en dag in bezit van in dezelfde familie. Wanneer het is gekocht, is niet meer bekend. Hoewel in slechte conditie is het een fraai voorbeeld van het werk van Troost. Te oordelen naar de mode is het stuk ca. 1740 geschilderd. De weergave van een man in een park is tamelijk stereotiep en zien we wel vaker bij Troost.² Het park is vrijwel zeker niet bestaand. De pastel komt niet voor in de oeuvre-catalogus van J.W.Niemeijer (zie noot 1) Een tot nu toe onbekend stuk dus, waarvan ook de voorgestelde niet geïdentificeerd is. Een mogelijkheid tot identificatie biedt het

Het wapen Van der Nolk. Detail van het portret van C. Troost

Joannes Le Fever (werkz. ca 1715), Het Huys Onderduyn of Nieuw-Soetenburgh in Scheveningen. Olieverf op doek, 63,8 x 79,6 cm; gesigineerd linksonder. Collectie Haags Historisch Museum, Den Haag

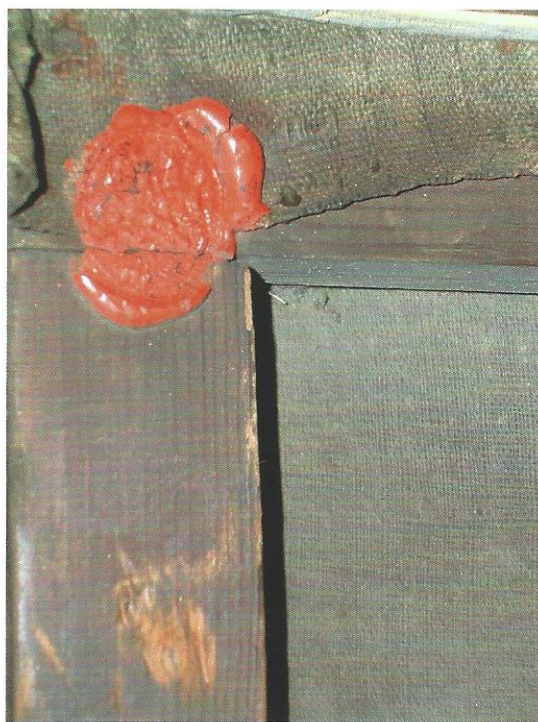

Lakstempel met het wapen Van der Esch op achterzijde van het schilderij van Le Fever

familiewapen, dat prominent op de bank links is afgebeeld. Het wapen is, zoals dat in heraldische termen heet, doorsneden en toont in de bovenste helft een springende rode hond met gouden halsband en in het onderste deel in groen een gouden hek. Door in de zogenaamde collectie Musschart van het Centraal Bureau voor Genealogie in Den Haag te zoeken op 'doorsneden' en 'lopende hond' is ontdekt dat het wapen overeenkomt met dat van de familie Van der Nolk.³

Dan blijkt het wapen eerder gepubliceerd te zijn in een vragenrubriek in *De Nederlandse Leeuw*, een tijdschrift voor genealogie en heraldiek, uit 1920.⁴ Uit het antwoord kan worden afgeleid dat dit wapen werd gevoerd door Pieter van der Nolk, die in 1741 regent was van het Rasphuis te Amsterdam. Deze Pieter was zijdereder en fabrikant van goud- en zilverdraad te Amsterdam en wordt ook genoemd in het standaardwerk over de Vroedschap van Amsterdam van J.E. Elias.⁵ Hij kan dus heel goed de afgebeelde op ons portret zijn.

Pieter van der Nolk is op 12 februari 1706 in de Westerkerk te Amsterdam gedoopt als zoon van Egbert van der Nolk, eveneens

fabrikant van goud en zilverdraad te Amsterdam, en Sara van Breen. Hij is op 6 januari 1764 begraven in de Nieuwe Kerk. Pieter woonde in 1741 op de Rozengracht en daarna op de Herengracht; in 1759 heeft hij de

Jan ten Compe (1713-1761), Gezicht op de Bierkade te Den Haag. Olieverf op paneel, 26,5 x 36,5 cm; gemonogrammeerd middenonder op de ton. Collectie Haags Historisch Museum, Den Haag

hofstede Hooger-Lust gekocht. Op 20 juni 1741 is hij met de in Haastrecht geboren Cornelia Houthoff (1712-1776) getrouwd. Ook wordt in het artikel in De Nederlandsche Leeuw ene R. van der Nolk genoemd. Deze voerde het wapen in 1795 en valt daardoor voor ons af. Troost is immers in 1750 overleden. Ons wapen kan dus op Pieter van der Nolk slaan.

Uit het huwelijk Van der Nolk-van Breen is echter ook Philippus geboren. Deze is op 11 mei 1704 in de Westerkerk te Amsterdam gedoopt en op 18 mei 1765 in dezelfde kerk begraven. Philippus woonde blijkens de notitie in het Amsterdams gemeentearchief bij zijn overlijden 'agter stadhuys'.⁶ Voor zover bekend is deze Philippus niet getrouwd. Zijn beroep was koopman.

In zijn boek schrijft Niemeijer ook over de activiteiten van Troost als schilder van toneeldecors en decors van miniatuurtheaters. Dat waren kleine theaters die vermogende theaterliefhebbers in hun huis lieten bouwen en waar 'fatsoenlijke Koopliden' als amateur-acteurs optraden. 'Heer Van der

Nolk' bleek rond 1740 zo'n miniatuurtheater op zijn zolder te hebben.⁷ Troost heeft dus waarschijnlijk deze Van der Nolk gekend. Mij lijkt het meest aannemelijk dat de voorgestelde Pieter van der Nolk is. Een aanwijzing hiervoor is zijn fraaie vest, dat wellicht duidt op zijn beroep van fabrikant van gouden zilverdraad. Het stuk is dan vermoedelijk geschilderd naar aanleiding van zijn huwelijk in 1741. Qua leeftijd zou dat goed komen, hij is dan 35 jaar oud. Bovendien duidt de pose van de naar rechts kijkende man erop dat er waarschijnlijk een pendant is geweest waarop zijn vrouw is afgebeeld. Zo heeft dus het familiewapen kunnen leiden tot de identificatie van de voorgestelde.

Ontdekken van de herkomstgeschiedenis

In een ander geval heeft een familiewapen⁸ op de achterzijde van een schilderij een bijdrage kunnen leveren aan de herkomstgeschiedenis van het stuk. Het betreft hier een schilderij van de nogal onbekende kunstenaar Joannes Le Fever in het Haags Historisch Museum.

Achterzijde van het schilderij van Ten Compe met lakstempel Hermitage

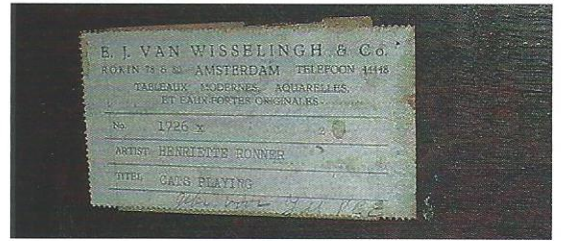

Een etiket van kunsthandel Van Wisselingh op de achterzijde van een schilderij

Van Le Fever is één gesigineerd stuk bekend, namelijk *Gezicht op het huis Onderduyn* (of *Nieuw Soetenburgh*) in Scheveningen. Dit schilderij heeft voornamelijk documentaire waarde. Het is ca. 1715 geschilderd en geeft het huis Onderduyn weer, dat naast de Oude Kerk van Scheveningen heeft gestaan op een hoog duin aan de noordkant van de Kerkwerf. Het huis heeft er tot 1867 gestaan. In dat jaar is het gekocht door de heer Rauch, die het heeft afgebroken om op die plek een hotel te bouwen. Ook dit huis is overigens in 1986 afgebroken om plaats te maken voor een flat- en winkelcomplex, dat, toepasselijk, de naam 'Nieuw-Soetenburgh' heeft gekregen. Het huis Onderduyn is in 1662 gebouwd door Cornelis Michielsz Soetens, penningmeester van het Hoogheemraadschap van Delfland. Deze liet om de tuin een muur aanleggen, waarachter, beschermd tegen wind en zand, hij fruit verbouwde om te bewijzen dat ook op duingrond fruit verbouwd kon worden. Het schilderij zal vermoedelijk geschilderd zijn in opdracht van een latere eigenaar, een lid van de familie Van der Esch, die vanaf 1691 op Nieuw Soetenburgh woonde. Op de achterzijde bevindt zich een lakafdruk met een familiewapen. Deze afdruk toont een doorsneden wapen met in de bovenste helft een soort kruis en in de onderste helft een ster. Door bij de naam Van der Esch te kijken in de *Armorial General* van Rietstap⁹ wordt duidelijk dat het wapen op de achterkant van het schilderij overeenkomt met dat van deze familie. Een bewijs dus dat het in bezit van die familie is geweest.

In de collectie van het Haags Historisch Museum bevindt zich nog een schilderij waarbij een lakstempel de herkomst bevestigt. Het bedoelde schilderij is *Gezicht op de Bierkade te Den Haag van Jan ten Compe* (1713-1761).¹⁰ Ten Compe is één van de beste topografische schilders van de achttiende eeuw en heeft vooral in Amsterdam en Den Haag gewerkt. Zijn werk kenmerkt zich door een grote mate van nauwkeurigheid in de weergave van de topografie, terwijl zijn stukken bovendien vaak bijzonder anekdotisch zijn gestoffeerd.

Het betreffende schilderij is door de Prins van Oranje, de latere Konig Willem I (1772-1843) uit diens collectie geschonken aan tsaar Alexander I van Rusland (1777-1825), die het op zijn beurt heeft geschonken aan de Hermitage in Petersburg (inv.nr. 1269). In 1933 heeft het Haags Gemeentemuseum het kunnen aankopen bij het Haagse antiquariaat Meyer Elte. In de jaren 1928 en 1930 werd in opdracht van de 'Handelsvertretung

der USSR' een groot aantal schilderijen afge-stoten uit de Hermitage en geveild. Dit stuk komt weliswaar in de veilingcatalogi van die jaren niet voor, maar zal dus ook in die periode verkocht zijn. Op de achterzijde van het schilderij prijkt het lakstempel van de Hermitage, dat ons herinnert aan de bijzondere herkomst.

Etiketten van kunsthandelaren kunnen vanzelfsprekend eveneens een aanknopingspunt vormen in het herkomstonderzoek. In de veilingcatalogi van de negentiende-eeuwse schilderijen bij Christie's Amsterdam zien we steeds vaker dat dergelijke etiketten als steunafbeelding worden opgenomen bij de betreffende entrees. Men dient natuurlijk wel op zijn hoede blijven bij het zien van zulke etiketten. Ze kunnen immers ook van een kapot schilderij of lijst afgehaald zijn en vervolgens opgeplakt op een vervalsing om deze een legitimatie te geven.

Jim van der Meer Mohr is kunsthistoricus en werkzaam als fine art consultant.

¹ Zie voor Cornelis Troost: J.W. Niemeijer, 'Cornelis Troost (1696-1750)', Assen 1973 en de tentoonstellingscatalogus 'Cornelis Troost en het theater', Mauritshuis Den Haag 1993.

² Zie bijv. Niemeijer (op.cit. noot 1) cat.nr. 157 S op p. 214.

³ Notitie in coll. Musschart, CBG Den Haag, n.a.v. lakafdruk in "Collectie biljetten van inschrijving 1795".

⁴ Nederlandsche Leeuw, 1920 (38) XXXVIII, p.72.

⁵ Johan E. Elias, *De Vroedschap van Amsterdam. 1578-1795*, Amsterdam 1963, II, p.1038.

⁶ Gemeentearchief Amsterdam, DTB register 1105/21 v.

⁷ Niemeijer, op.cit. noot 1, p.51.

⁸ Haags Historisch Museum, inv.nr. 2-1880.

Zie: Charles Dumas m.m.v. Jim van der Meer Mohr, *Haagse Stadsgezichten 1550-1899. Topografische schilderijen van het Haags Historisch Museum*; Den Haag/Zwolle 1991, p. 493-499.

⁹ V.&H.V. Rollands's illustrations to the *Armorial General* by J.B. Rietstap; London 1967, I, pl. CCLXXVIII.

¹⁰ Haags Historisch Museum, inv. nr. 14-1933.

Zie Dumas, op.cit. noot 8, p.199-203.